

EEN KLEINE GENTSE STOKERS- EN BROUWERS- GESCHIEDENIS AAN DE APOSTELHUIZEN – KOEPOORT- KAAI (1831-1929)

Marc Hanson

Aflevering 2. Naast stokerij ook brouwerij (1844-1849)

In de eerste aflevering van deze serie zagen we hoe de volksjongen Joannes Spilthoorn zich opwerkte tot redelijk succesvolle kleine industrieel in een sector die vooral in de ‘Belgische Tijd’ in opmars was: de alcoholstokerij voor consumptie, bij ons vooral onder de vorm van graanjenever. In 1844 wilde Spilthoorn op hetzelfde terrein ook een brouwerij opstarten. Daarom diende hij op 22 augustus van dat jaar een aanvraag in voor de installatie van een rosmolen die het mout tot schroot zou vermalen en de beslagharken zou aandrijven. Het gerstemout zou geschroot worden door twee op elkaar liggende (maal)stenen. Lagrange, de directeur van de stedelijke belastingdienst, verzocht hem om te werken met een ijzeren (breek) cilindermolen, zoals vele Gentse brouwers die al jaren probleemloos gebruikten. Volgens de directeur was er de laatste tijd in Gent een alarmerende toename van installaties met maalstenen, die zo aan de belasting op het malen van graan trachtten te ontsnappen. Met een bakker naast zijn deur maakte Spilthoorn zich in de ogen van de directeur wellicht extra verdacht.

De aanvrager hield echter voet bij stuk en zou zijn vraag weer intrekken indien hij zijn werkwijze niet mocht toepassen. Hierop liet Lagrange de uiteindelijke beslissing over aan burgemeester en schepenen. Het buurtonderzoek van 4 september door de politiecommissaris leverde geen bezwaren op. Alle omwonenden gingen akkoord op voorwaarde dat er een hoge schouw kwam, maar dat leek een evidentie. Van de andere kant van het waterstraatje viel ook geen protest te verwachten. Daar lag in feite één groot, moeilijk toegankelijk beluikencomplex, eigendom van ex-brouwer J. Dufour - Blommaert van de Brabantdam. Sommige huisjes dateerden uit de achttiende eeuw en enkele waren nog ouder. De meeste waren slecht verlucht, hadden geen of een kapotte waterafvoer en bouwvallige latrines. De dagloners en hulpbehoevenden die er woonden hadden andere dingen aan hun hoofd...

Op 23 oktober 1844 kreeg Spilthoorn van het schepenenollege toelating om zijn brouwerij op te starten. Een week later volgde de goedkeuring van de provinciale bestendige deputatie. De vergunning was aan strenge voorwaarden gekoppeld: de rosmolen mocht alleen dienen voor de brouwerij, de diameter van de maalstenen mocht maximaal één meter bedragen en hun dikte dertig cm. Ze mochten nooit zo gekapt worden dat ze geschikt zouden worden om graan te malen. Tijdens inactiviteit van de molen had het personeel van de stedelijke belastingdienst het recht hem te controleren en in het bedrijf mocht er geen graan of meel aanwezig zijn dat niet op voorhand aan de dienst was gemeld. Een overtreding kon niet alleen leiden tot een boete van 600 fr., maar zelfs tot het onmiddellijk stilleggen van de rosmolen. Brouwerijen en stokerijen werden in principe één keer per jaar gecontroleerd.

Spilthoorn combineerde nu in zijn bedrijf stokerij en brouwerij, waarbij het brouwen de belangrijkste activiteit zou worden. De combinatie was niet gebruikelijk, maar ook niet totaal uitzonderlijk: al in de Franse tijd waren er in Gent zeker drie stoker - brouwers actief. Jenever is weliswaar een gedestilleerde, bier een gefermenteerde drank, maar zeker bij de combinatie graanjenever en bier zijn de grondstoffen en de nodige energiebronnen deels dezelfde, terwijl het productieproces in de beginfase gelijklopend is. Bovendien kon hij zijn mislukte, troebele bieren verwerken tot 'oude klare' zoals collega - brouwer Heughebaert de zijne verwerkte tot azijn. Dat mislukte bier leverde per hectoliter (hl: 100 liter) zelfs meer alcoholrendement op.

Ten slotte deed Spilthoorn zijn voordeel door twee verwante, maar concurrerende bedrijfstakken te combineren. In de tweede helft van de negentiende eeuw zou de consumptie van jenever in Gent (zoals elders) in dalende lijn gaan. De stijgende prijzen en het groeiende verzet tegen alcohol(ge)misbruik waren een paar oorzaken. In de strijd om de meest populaire volksdrank zou de jenever op termijn de duimen moeten leggen voor het bier.

Ondertussen was zijn twintig jaar jongere broer Livinus Jacobus (Gent 1823- Gent 1856) bij Joannes komen werken. Nu die ook een brouwerij zou beginnen kon hij een extra werkkraft goed gebruiken. Vanaf augustus 1843 vond Lieven zelfs even onderdak bij zijn werkgever aan de Krommen Essche aan de Nieuwbrug. Op 20 september 1843 trouwde hij met de weduwe Virginie Isabelle Van Haute, een herbergierster uit de Veerstraat, nu opgenomen in de Gebroeders van Eyckstraat.

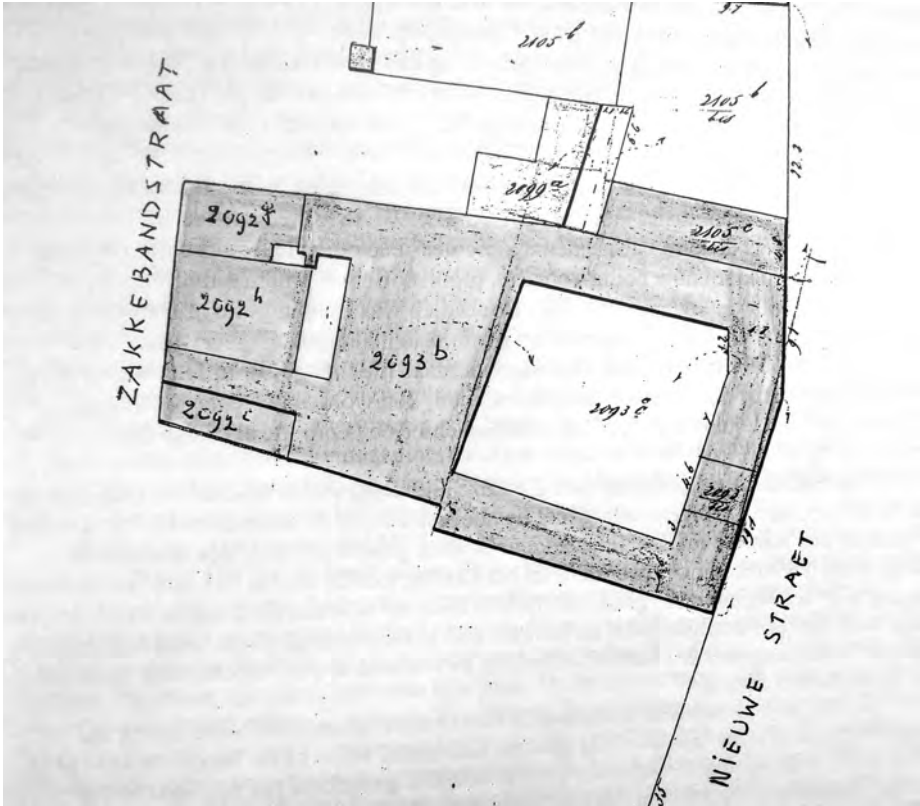
Toen Spilthoom zijn brouwerij begon, ging het echter minder goed met de sector. Tussen 1843 en 1847 hielden dertien Gentse brouwers het voor beken. In dat laatste jaar waren er in Gent 'intra muros' (zonder de drie randgemeenten Ledeberg, Gentbrugge en SintAmandsberg) nog 39 brouwerijen in bedrijf. Vooral in 1843 en 1847 werd er minder bier geproduceerd als gevolg van de grote landbouwcrisis van de jaren veertig, die leidde tot de verpaupering van de plattelandsbevolking en van het groeiende industrieproletariaat. Als gevolg van die verarming daalde de Belgische bierconsumptie met 1847 als dieptepunt: slechts even boven de honderd liter per hoofd. In Gent dook de consumptie gedurende drie achtereenvolgende jaren (1847-1849) zelfs onder de honderd liter.

De nieuwe brouwerij produceerde in 1845, haar eerste volledige brouwjaar, 363,56 hl bier en had hiermee de laagste productie van de 62 brouwerijen in Gent (centrum en randgemeenten). De brouwerij beschikte over twee brouwketels met een gezamenlijke capaciteit van bijna 89 hl. Ter vergelijking: Damiaan Heughebaert, die toen al twee decennia in dezelfde straat aan het brouwen was, produceerde in dat jaar 2.607,41 hl bier met drie brouwketels, samen goed voor een capaciteit van bijna 148 hl. Brouwerij 'De Wereld' had duidelijk groeimogelijkheden, ondanks de moeilijke beginjaren.

Blijkbaar had Spilthoorn toen al de naam solvabel te zijn, want op 20 augustus 1845 werd hem het voordeel toegekend van een rekening-courant bij de Administratie van de gemeentelijke belastingen, wat handig was voor geregelde (terug)betalingen. J. Schauvlieghe, een graanhandelaar aan het Sluizeken (en leverancier van Spilthoom?) stond persoonlijk borg voor hem. Vooraleer het destilleren of brouwen aan te vatten betaalde de stoker/brouwer de accijnzen op basis van de hoeveelheid beslag in de roerkuip(en). De stoker mocht niet meer beslag aanmaken dan de stookinstallatie in één distilleerbeurt kon verwerken. Die voorafgaande betaling hield geen rekening met eventueel verlies of mislukking tijdens het stookproces.

Terreinuitbreiding door aankoop van stadsgrond (1846-1849)

Nu Spilthoorn er een brouwerij bij had, trachtte hij zijn beperkte bedrijfsoppervlakte uit te breiden. Zijn eigen huis op de hoek van de Zakkebandstraat werd wat vergroot met het kleine huisje ernaast, maar de andere twee huizen en een deel van huis 2092a werden bij het bedrijf gevoegd, terwijl ook het grootste deel van de binnenkoer werd overbouwd. Op die manier vergrootte de oppervlakte van de bedrijfsgebouwen van 333 tot 413 vierkante meter (zie kadasterplan op afb. 1). Weldra zou hij die oppervlakte ongeveer verdubbelen

Afb. 1. Het nu grotere en beter bereikbare bedrijf van Joannes Spilthoorn op het einde van 1849 (AKG. Gent. Sectie D, mutatieschetsen, 1849, nr.8).

door de aankoop van drie percelen stadgrond langs een nieuwe straat. De verkaveling van die grond was een gevolg van een veel groter urbanisatieplan in het zuiden van de stad.

De komst van de trein naar Gent in 1837 trok inderdaad een golf van openbare werken op gang om het kopstation aan het Zuid vlot te verbinden met de omringende wijken en het stadscentrum. De Stationsstraat (nu Zuidstationstraat) leidde naar de Brabantdam en het nieuwe Jacob van Arteveldeplein (nu Sint-Annalein). Vanaf dat plein werd kaarsrecht de Keizer Karelstraat getrokken doorheen verscheidene oude straatjes en stegen. De stokerij/brouwerij van Spilthoorn zou profiteren van de ontsluiting van de wijk Overschelde,

want op 12 oktober 1841 besliste de gemeenteraad dat er vanaf dat plein een nieuwe straat (nu Filips van Arteveldestraat) in het verlengde van de Koevoortkaai zou worden aangelegd. Enkele jaren later zou de Schepenenvijver, in die tijd Klein Scheldeken of Capucijnenvaardeken genoemd, verder worden gedempt en bouwrijp gemaakt.

Op 22 augustus 1846 keurde de gemeenteraad het betreffende plan van stadsarchitect Louis Roelandt goed. Het gaf in essentie de loop aan van het ondergrondse met aanduiding van de percelen stadsgrond die zouden verkocht worden na het dempen van de Schepenenvijver en de nieuw aan te leggen straat. Hiervoor verwijzen we naar het artikel over de Schepenenvijverstraat in Ghendtsche Tydinghen 2016 nr. 4/5. Op 2 september volgde de goedkeuring

Afb. 2. Links: toestand stokerij en omringende huizen voor de brouwerij er bij kwam eind 1844. Rechts: toestand stokerij-brouwerij en de drie overblijvende huizen na 1844, maar voor 1849. Uiterst rechts: een deel van de door de Stad verkochte loten op de vroegere Schepenenvijver (AKG, Gent Sectie D, mutatieschetsen, 1848 nr. 17).

door de gemeenteraad van de openbare aanbesteding van een ‘onderaardse waterleiding’ (versta: riool) in de bedding van de Schepenenvijver vanaf ‘t Stuk en zo verder naar het noorden, naar de Koepoort toe.

Op 11 maart 1848 verkocht notaris E.J. Vandepoele in de gemeenteraadszaal van het stadhuis, namens de stad Gent verscheidene terreinen, onder andere de loten 1B tot en met 5B langs de nieuwe straat met een totale oppervlakte van 1.570,42 m². De loten 3B en 4B werden toegewezen aan Jean Livin Spilthoorn voor de som van 944 fr., verhoogd met 39,20 fr. schrijfkosten. Al op 31 mei kreeg hij toestemming om die twee percelen langs de straatkant af te sluiten met een vijf meter hoge, gemetselde muur met daarin twee poorten. Het gedeelte zonder lotnummer dat rechtstreeks paalde aan zijn bedrijf, kocht hij op 24 februari 1849 via onderhands contract. Zijn bedrijfsterrein kreeg dus een forse uitbreiding: het besloeg nu 823m².

Drie maanden later, op 27 mei 1849, overleed zijn ‘buurman’-brouwer Damiaan Heughebaert. Diens weduwe, geholpen door twee van haar zonen, zou niet bij de pakken blijven zitten: ze maakte onmiddellijk werk van een grondige modernisering van de brouwerij. Ook Spilthoorn startte direct met het benutten van het aangekochte bouwterrein voor zijn bedrijf. Nog voor het einde van het jaar waren de nieuwe bedrijfsgebouwen en één huis rondom een ruime binnenkoer klaar (afb. 2). De stokerij/brouwerij met een totale gevellengte van bijna 55 m langs de nieuwe straat was nu aan twee zijden bereikbaar en oogde behoorlijk indrukwekkend in deze schamele arbeidersbuurt vol lage huisjes. De welstand van de twee brouwersfamilies contrasteerde fel met de schrijnende armoede van de proletariërs in de omringende beluiken.